

γυμναστική. Ἡ λαογραφία, ἡ προϊστορία καὶ ἡ φυλογραφία (Rassenkunde) εἶναι μόνο βοηθητικά μαθήματα καὶ συνεξετάζονται μὲ ὀρισμένα ἄλλα εἰδικὰ τοῦ πτυχίου π. χ. μὲ τὰ γερμανικά ἢ λαογραφία καὶ προϊστορία, μὲ τὴν ἱστορία ἢ τὴ βιολογία ἢ προϊστορία καὶ φυλογραφία, μὲ τὴ γεωγραφία ἢ λαογραφία καὶ ἡ φυλογραφία. Μαζὶ μὲ τὰ τρία εἰδικὰ μαθήματα ἐξετάζεται καὶ τώρα ἡ φιλοσοφία, μὰ σὲ περιορισμένη ἔκτασι. Ἐξετάζονται α) κυρίως τὰ φιλοσοφικά προβλήματα ποὺ ἀναφέρονται στὰ πτυχιακὰ μαθήματα, καὶ β) τὰ βασικά πολιτικοκοσμοθεωρητικὰ προβλήματα. Ἡ ἐπιστημονικὴ δοκιμασία γίνεται ὅπως καὶ πρὶν, μόνο ἀντὶ δυὸ γραπτὰς προκριματικὰς ἐργασίας κάνει ὁ ὑποψήφιος μίαν μῆσα σὲ τρεῖς μῆνες, ἀπὸ τὸν κύριον κλάδον καὶ μὲ τὶς ἴδιες ἀπαιτήσεις.

Στὴ νέα αὕτη ὀργάνωσις ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν πτυχιακῶν μαθημάτων εἶναι βέβαια μεγάλο πλεονέκτημα ἀπέναντι στὰ παλαιὰ πτυχία, πληρῶνεται ὅμως πολὺ ἀκριβὰ. Πρῶτα ποὺ οἱ ἐπιστημονικὰς σπουδὰς ἀπὸ τέσσαρα περιορίζονται σὲ τρία χρόνια, κι αὐτὸ ὅπως ἔχει λιγοστεύσει καὶ ἡ γυμνασιακὴ φοίτησις κατὰ ἓνα χρόνον, θὰ ἐπηρεάσῃ ἀσφαλῶς τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τῶν νέων καθηγητῶν. Κάποιον βέβαιον ἀντιστάθμισμα, μὰ πολὺ μικρό, εἶναι τὸ ὅτι τὸν πρῶτον χρόνον στὴν παιδαγωγικὴν ἀκαδημίαν μπορεῖ ὁ φοιτητὴς ν' ἀρχίσῃ νὰ δουλεύῃ προαιρετικὰ καὶ τὸν κύριον ἐπιστημονικόν του κλάδον. Αὐτὸς ὅμως ὁ χρόνος εἶναι ἀφιερωμένος γιὰ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς ἰδεολογίας καὶ τὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν, ἔτσι ποὺ ἐλεύθερος καιρὸς σχεδὸν δὲ μένει στὸ φοιτητὴν. Ἀλλὰ ἀσυγκρίτως σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὅτι οἱ παιδαγωγικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς σπουδὰς τῶν φοιτητῶν ὑποτάσσονται σὲ σκοπὸν πολιτικόν, ποὺ καὶ στὴν ἐπιστήμην ἀκόμα ἐπιβάλλει τὸ δικόν του πνεῦμα καὶ ἐπιτρέπει μόνον ὅσα πορίσματα συμφωνοῦν μαζὶ του, τῆς ἀφαιρεῖ δηλαδὴ τὴν βάση ὅπου μπορεῖ νὰ σταθῇ καὶ νὰ προκόψῃ. Ἐτσι π. χ. ἡ διδασκαλία τῆς κληρονομικότητος καὶ ἡ φυλογραφία πρέπει νὰ δώσουν στὸ φοιτητὴν «νὰ καταλάβῃ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν νομοθεσίαν τῆς σχετικῆς μὲ τὸ φυλετικὸν ζήτημα καὶ τὴν πολιτικὴν ποὺ ρυθμίζει τὰ ζητήματα τοῦ πληθυσμοῦ» (die Rassengesetzgebung und die Bevölkerungspolitik)*. Τὴν ἴδιαν ὑπηρεσίαν ὅπως εἶδαμε πρέπει νὰ προσφέρῃ καὶ ἡ κάθε ἐπιστήμη τοῦ πτυχίου (σ. 188).

B. ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΠΤΥΧΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Ὅπως ἡ γενικὴ παιδεία ἔτσι καὶ ἡ πανεπιστημιακὴ εἶναι στὴ Γαλλίαν ὁμοίωμορφη. Τὰ φιλολογικὰ ἐπαγγελματικὰ πτυχία τῆς μέσης παιδείας (licence d'enseignement) εἶναι πάγια, ἡ σύνθεσις τοῦ καθενὸς αὐστηρὰ ὀρισμένη, καὶ ὁ φοιτητὴς δὲν ἔχει καμιά ἐλευθερίαν στὴν ἐκλογὴν τῶν μαθημάτων. Ἐχουν τέσσαρα πτυχία: α) φιλολογικόν, β) νεογλωσσικόν, γ) ἱστοριογεωγραφικόν καὶ δ) φιλοσοφικόν. Τὰ μαθήματα τοῦ φιλολογικοῦ εἶναι: 1) Ἑλληνικά, 2) λατινικά, 3) γαλλικά (littérature française) καὶ 4) γραμματικὴ καὶ φιλολογία (grammaire et philo-

* Die Erziehung 'Jan. 1938.

logie)*. Τοῦ νεογλωσσικοῦ: 1) μία ξένη σύγχρονη γλώσσα, 2) ἡ φιλολογία τῆς γλώσσας αὐτῆς, 3) πρακτικὲς σπουδὲς στὴν ἴδια ξένη γλώσσα** καὶ 4) γαλλικὰ καὶ μιὰ κλασικὴ γλώσσα, ἑλληνικὰ ἢ λατινικά. Τοῦ ἱστορικογεωγραφικοῦ: 1) Ἱστορία ἀρχαία, 2) ἱστορία μεσαιωνική, 3) ἱστορία νεώτερη καὶ σύγχρονη καὶ 4) γαλλικὰ καὶ μιὰ κλασικὴ γλώσσα. Τοῦ φιλοσοφικοῦ: 1) Γενικὴ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, 2) ψυχολογία, 3) λογικὴ καὶ γενικὴ φιλοσοφία, 4) ἠθικὴ καὶ κοινωνιολογία καὶ 5) γαλλικὰ καὶ μιὰ κλασικὴ γλώσσα.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν τελευταίων πτυχίων ἔλειπε πρὶν τὸ τελευταῖο μάθημα, δηλαδὴ τὰ γαλλικὰ καὶ ἡ κλασικὴ γλώσσα. Τὸ ἔβαλαν ἀργότερα γιὰ λόγους κυρίως ἐξωτερικοῦ, ἐπειδὴ τὸ ἐπιβάλλανε οἱ ἀνάγκες τῆς διδασκαλίας στὰ μικρὰ ἐπαρχιακὰ γυμνάσια, τὰ κολλέγια. Ἐκεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς ξένης γλώσσας, ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ ἱστορικός εἶχαν νὰ διδάξουν στὰ εἰδικὰ μαθήματά τους λίγες ὥρες τὴν ἐβδομάδα καὶ γιὰ νὰ γεμίσουν τίς ὑποχρεωτικὲς γιὰ τὸν καθένα ὥρες διδασκαλίας, ἔπρεπε νὰ διδάσκουν καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἂν καὶ δὲν ἦταν ἐτοιμασμένοι γι' αὐτά. Ἄλλος ἀκόμα λόγος ἦταν τὸ ὅτι οἱ περισσότεροὶ φοιτητὲς ἀπόφευγαν τὸ φιλολογικὸ πτυχίον ὡς πολὺ δύσκολο, προτιμοῦσαν τ' ἄλλα ποὺ τοὺς ἔρχονταν εὐκολώτερα, κι ἔτσι τὰ γυμνάσια εἶχαν πολὺ λιγότερους εἰδικούς φιλόλογους ἀπ' ὅσους χρειάζονταν πραγματικά. Ἀλλὰ κοντὰ στοὺς ἐξωτερικοὺς αὐτοὺς λόγους ἰβάρυνε ἀκόμα καὶ ἡ ἀντίληψη πὼς γιὰ τὴ μόρφωση τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν ἄλλων καθηγητῶν οἱ σπουδὲς αὐτὲς εἶναι ἀπαραίτητες. Κι ἐδῶ πάλι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθέτη εἶναι τὸ ὄνομα ποὺ ἔχουν δώσει στὶς σπουδὲς αὐτὲς: τίς λένε κλασικὲς (*études littéraires classiques*), ἂν κι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κλασικὴ γλώσσα σπουδάζουν καὶ γαλλικά. Τὰ τελευταῖα δηλαδὴ τὰ παίρνουν σὰ συνυφασμένα μὲ τὰ κλασικὰ γράμματα. Πάντως στὴν ἐπαγγελματικὴ μόρφωση τῶν φοιτητῶν τὸ πρόσθετο αὐτὸ μάθημα παίρνει βοηθητικὴ θέση κοντὰ στὰ εἰδικὰ, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐξετάσεις του εἶναι ἐλαφρότερες παρὰ στὸ φιλολογικὸ πτυχίον, καὶ ἡ μελέτη του σταματᾷ μὲ τὴ *licence*, μὲ τὸ πρῶτο δηλαδὴ στάδιον τῆς μόρφωσής τους.

Τὰ μαθήματα τοῦ πτυχίου δὲν ἐξετάζονται ὅλα μαζί ὅπως στὴ Γερμανία καὶ σὲ μᾶς, ἀλλὰ τὸ παθὲνα τους χωριστὰ ἀπὸ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ*** καὶ μπορεῖ καὶ σὲ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Γιὰ τὸ κάθε ἀπλὸ ἢ σύνθετο μάθημα παίρνει ὁ φοιτητὴς ἰδιαίτερο πιστοποιητικὸ (*certificat*), καὶ γιὰ νὰ περάσῃ τίς ἐξετάσεις πρέπει νὰ παρουσιάσῃ ἀποδείξεις πὼς ἀκολούθησε ἕνα τουλάχιστο ἐξάμηνο σχετικὲς πανεπιστημιακὲς σπουδὲς*. Τὸ πτυχίον του (*licence d'enseignement*) τὸ παίρνει μαζί μὲ τὸ τελευταῖον

* *Littérature* εἶναι τὰ κείμενα καὶ ἡ ἑρμηνεία τους, καθὼς καὶ ἡ γραμματολογία. *Grammaire et philologie* εἶναι κυρίως ἡ γλώσσα καὶ οἱ σχετικὲς μελέτες: γραμματικὴ, ἱστορία τῆς γλώσσας κ. ἄ. Τὸ τέταρτον αὐτὸ μάθημα ἀναφέρεται καὶ στὰ τρία προηγουμένα τὰ ἑλληνικά, τὰ λατινικά καὶ τὰ γαλλικά.

** Ἡ ξένη γλώσσα μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἀπ' αὐτὲς: ἀγγλική, γερμανικὴ, ἰταλική, ἰσπανικὴ, ρωσικὴ, ἀραβικὴ. Γιὰ τίς πρακτικὲς σπουδὲς πρέπει νάχη ζήσει ὁ ὑποψήφιος στὴ χώρα ποὺ τὴ γλώσσα τῆς σπουδάζει, καὶ στὶς σχετικὲς ἐξετάσεις νὰ δείξῃ πὼς μπορεῖ νὰ μιλήσῃ καλὰ τὴ γλώσσα αὐτὴ καὶ πὼς κατέχει τὸν πολιτισμὸ τῆς.

*** Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τρεῖς καθηγητὲς.

* Κανένας ὅμως ὑποψήφιος δὲν παίρνει τὸ τελευταῖον *certificat* μαζί μὲ τὴ *licence*, ἂν δὲν ἔχη πανεπιστημιακὲς σπουδὲς δυὸ χρόνων (4 ἔξαμ.) Μόνον σ' ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ὁμαδικὴ ἔγγραφη, νὰ γραφῇ δηλαδὴ ὁ φοιτητὴς στὸ ἴδιον ἐξάμηνο γιὰ δυὸ ἢ τρεῖς μαθήματα καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ πάρῃ τὰ σχετικὰ πιστοποιητικὰ μὲ τίς σπουδὲς αὐτοῦ μονάχα τοῦ ἐξάμηνου.

πιστοποιητικό, για να τὸ πάρη ὁμως πρέπει νὰ περάση πρὶν ἐξετάσεις σὲ μιὰ ξένη σύγχρονη γλώσσα.

Ἡ licence βάζει τὰ θεμέλια, τὴ βάση στὴν ἐπιστημονικὴ κι ἐπαγγελματικὴ μὀρφωση τῶν γυμνασιακῶν καθηγητῶν, εἶναι νὰ ποῦμε ὁ πρῶτος βαθμὸς, τὸ πρῶτο στάδιό της. Κανεῖς ὁμως δὲ σταματᾷ σ' αὐτό, ὅλοι θέλουν νὰ φτάσουν στὸ δεύτερο στάδιο, στὸ δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν (*diplôme d'études supérieures*). Μποροῦν βέβαια καὶ μὲ τὸ πτυχίο τους μόνο νὰ διοριστοῦν σὲ μικρὰ γυμνάσια, σὲ κολλέγια, ἀφοῦ πρὶν κατατοπιστοῦν στὴν παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξη*. Αὐτὸ ὁμως εἶναι ἐξαίρεση ποὺ τὴν ἐπιβάλλει στὸν πτυχιούχο ἡ οἰκονομικὴ ἀνάγκη, καὶ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ μονάχα, ἂν ὑπάρχη θέση καὶ λείπουν ὑποψήφιοι μὲ ἀνώτερα προσόντα. Τὸ συνηθισμένο εἶναι οἱ licenciés νὰ συνεχίζουν τίς σπουδές τους γιὰ νὰ πάρουν τὸ δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν. Ὁ σκοπὸς τοῦ διπλώματος αὐτοῦ εἶναι νὰ μπῆ ὁ φοιτητὴς βαθύτερα στὸ νόημα τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης κι ἐργασίας, καὶ νὰ συνηθίσῃ νὰ δουλεύῃ ἐπιστημονικά. Γι' αὐτὸ τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτει στὴ γραπτὴ ἐργασία, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάμῃ σὲ ὅποιο πρόβλημα ἀπ' ὅποιο εἰδικὸ μάθημα τοῦ πτυχίου του προτιμᾷ.

Ἡ μὀρφωση ὁμως τῶν περισσότερων τουλάχιστο πτυχιούχων δὲ σταματᾷ οὔτε μὲ τὸ δίπλωμα αὐτό. Πάρα πολλοὶ βέβαια εἶναι οἱ διπλωματοῦχοι ποὺ διορίζονται σὲ κολλέγια, ἀπ' αὐτοὺς ὁμως οἱ περισσότεροι καὶ διορισμένοι ἀκόμα, ἐτοιμάζονται ἐντατικὰ γιὰ τὴν agrégation. Ἡ agrégation εἶναι κρατικὸς διαγωνισμὸς καὶ γίνεται κάθε χρόνο γιὰ ὀρισμένες θέσεις, ποὺ ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι ἀνάλογος μὲ τίς ἀνάγκες τοῦ προσωπικοῦ στὰ λύκεια. Ὅποιοι πετύχουν στὸ διαγωνισμὸ αὐτὸ παίρνουν τὸν τίτλο τοῦ agrégé, ἔχουν ἐξασφαλισμένη θέση σὲ λύκειο, σὲ μεγάλο δηλαδὴ γυμνάσιο καὶ μεγαλύτερη συνήθως πόλη, καὶ πληρώνονται καὶ ἂν ἀκόμα δὲ διοριστοῦν ἀμέσως. Ἐχουν μεγαλύτερο μισθὸ ἀπὸ τοὺς licenciés, διδάσκουν λιγότερες ὥρες, καὶ μαθήματα μόνο τῆς εἰδικότητάς τους. Οἱ εἰδικότητες εἶναι οἱ ἴδιες ὅπως καὶ στὴ licence, μόνο ἡ φιλολογικὴ χωρίζεται τώρα σὲ δύο: ἔχουν agrégés des lettres καὶ agrégés de grammaire οἱ πρῶτοι εἰδικεύονται στὴν ἐρμηνεία καὶ τὰ προβλήματα τῆς, οἱ ἄλλοι πὶο πολὺ στὴ γραμματικὴ καὶ στὶς σχετικὲς μελέτες. Στὴν προετοιμασία τους ἀπλώνονται πάλι σὲ ὅλα τὰ εἰδικὰ μαθήματα τοῦ πτυχίου τους, μελετοῦν ὁμως βαθιὰ καὶ πλατιὰ ὀρισμένες μόνοι περιοχές, ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο καὶ εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν λυκείων. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἐπαγγελματικὴ κι ἐπιστημονικὴ μαζὶ προετοιμασία καὶ δοκιμασία, κι ἓνα ἀπὸ τὰ κριτήρια τῶν ὑποψηφίων εἶναι καὶ ἡ διδαχτικὴ ἱκανότητα ποὺ δείχνουν κατὰ τὸ διαγωνισμὸ μὲ σχετικὲς διδασκαλίες. Ὁ διαγωνισμὸς αὐτὸς χρειάζεται μεγάλη προετοιμασία καὶ εἶναι τόσο αὔστηρός, ποὺ κάποτε τυχαίνει ἂν καὶ παρουσιάζονται πολλοὶ ὑποψήφιοι, νὰ πετύχουν λιγότεροι ἀπὸ τίς ὀρισμένες θέσεις. Πολλοὶ διαγωνίζονται καὶ δύο ἢ καὶ περισσότερες φορές. Ἐτσι μὲ τὴν agrégation διαλέγονται ἀπὸ τοὺς καλοὺς οἱ καλύτεροι καὶ ὁ θεσμὸς αὐτὸς μᾶς δίνει τὸ maximum στὶς ἀπαιτήσεις ποὺ ἔχουν γιὰ τὴ μὀρφωση τῶν γυμνασιακῶν καθηγητῶν. Μὲ τὴν agrégation ἔχομε τὸ ἀνώ-

* Γι' αὐτὴ (stage pédagogique) βλ. παρακάτω τὸ κεφάλ. «ἡ παιδαγωγικὴ μὀρφωση».

τατο στάδιο σ' αὐτή. Ἐνα στάδιο πού ὅλοι τὸ ποθοῦν, πολλοὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ πετύχουν, λίγοι ὁμως τὸ φτάνουν· ἐνῶ στὴ licence ἔχομε τὸ *milieu*, τὴ βάση ὅπου κανεὶς ἐκπαιδευτικὸς δὲ σταματᾷ.

Ὁ συνηθισμένος δρόμος στὴ μόρφωση τῶν φιλολόγων εἶναι αὐτός πού εἶδαμε παραπάνω. Οἱ φοιτητὲς δηλαδὴ ἀφοῦ πάρουν τὸ ἐπαγγελματικὸ τους πτυχίον καὶ τὸ δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν, διορίζονται σὲ κολλέγια καὶ διδάσκουν, μὰ ὅσοι θέλουν ἐτοιμάζονται καὶ γιὰ τὴν *agrégation*. Εἶναι ὁμως κι ἕνας ἄλλος δρόμος συντομώτερος γιὰ τοὺς πιά ικανούς, πού τὸν περνοῦν φυσικὰ πολὺ λίγοι. Σ' αὐτὸν ξεχωριστὴ θέση παίρνει ἡ *école normale supérieure*, τὸ ἀνώτερο διδασκαλεῖο, ἕνα ἴδρυμα ἰδιότυπο μὲ μεγάλη σημασία γιὰ τὸ προσωπικὸ τῶν γυμνασίων καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ γενικότερα κίνηση. Σκοπὸς του «νὰ μορφώσῃ καθηγητὲς γιὰ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διδασκαλίας στὰ λύκεια». Ἐδῶ λοιπὸν θὰ προετοιμαστῇ ὁ νέος γιὰ τὴν *agrégation*. Σὺγχρονα ὁμως ἡ *école normale* εἶναι κέντρο γιὰ ἀνώτερες σπουδὲς ὅπου μορφώνονται ἐργάτες γιὰ τὰ ἐργαστήρια, μαθητὲς γιὰ τὶς γαλλικὲς ἀρχαιολογικὲς σχολὲς τῆς Ἀθήνας, τῆς Ρώμης κ. ἄ., κι ἐπιστήμονες πού θὰ διδάξουν ἀργότερα στὶς φιλοσοφικὲς καὶ φυσικομαθηματικὲς σχολὲς. Κάθε χρόνο μπαίνουν στὴν *école normale supérieure* 48 μόνο φοιτητὲς, ζοῦν μαζὶ σὲ οἰκοτροφεῖο, μερικοὶ ὁμως μπορεῖ νὰ εἶναι κι ἐξωτερικοὶ καὶ νὰ παίρνουν τὴν ὑποτροφία τους σὲ χρῆμα. Γράφονται στὸ πανεπιστήμιον καὶ ἀκολουθοῦν πανεπιστημιακὲς παραδόσεις, ἀκοῦνε ὁμως καὶ συμπληρωματικὰ μαθήματα μέσα στὸ ἴδιο τὸ διδασκαλεῖο. Ἡ ὑποτροφία καὶ οἱ σπουδὲς κρατοῦν 3 ἢ 4 χρόνια, ἕνα ἢ δυὸ γιὰ νὰ ἐτοιμαστοῦν γιὰ τὴ licence, τὸ δεύτερον ἢ τρίτον γιὰ τὸ δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν, καὶ τὸ τελευταῖον γιὰ τὴν *agrégation*. Τὰ χρόνια αὐτὰ μᾶς δίνουν τὸ *milieu*, πού χρειάζεται ἕνας ἐξαιρετικὸς φοιτητὴς γιὰ νὰ φτάσῃ ὡς τὴν *agrégation*. Ὁ διαγωνισμὸς γιὰ τὴν *école normale supérieure* εἶναι πολὺ ἀσπληρὸς, καὶ οἱ ὑποψήφιοι διαγωνίζονται στὰ γαλλικὰ, τὰ λατινικὰ, τὴ νέα ἱστορία, τὴ φιλοσοφία καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἢ σὲ μιὰ ξένη ζωντανὴ γλῶσσα*. Ὅσοι πετύχουν, εἶναι ὁμως ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ πού μποροῦν νὰ μποῦν στὸ διδασκαλεῖο αὐτό, παίρνουν χρηματικὸ βοήθημα ἀνάλογον μὲ τὶς οἰκονομικὲς τους ἀνάγκες, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ σπουδάσουν καὶ πάρουν τὸ πτυχίον τους σ' ἕνα ἐπαρχιακὸ πανεπιστήμιον (*bourse de licence*).

Γιὰ νὰ πετύχῃ ἕνας νέος στὸ διαγωνισμὸ τῆς *école normale supérieure*, δὲν τοῦ φτάνει ἡ ἐντεκάχρονη ἢ καὶ δωδεκάχρονη μόρφωσή του στὰ σχολεῖα τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδείας, χρειάζεται καὶ ἀφοῦ πάρῃ τὸ γυμνασιακὸ του ἀπολυτήριον, τὸ *baccalauréat*, νὰ ἐτοιμαστῇ πρὶν ἰδιαίτερα καὶ πολὺν καιρὸ. Γιὰ νὰ εὐκολύνουν τὴν προετοιμασία στοὺς νέους αὐτούς, καὶ γενικότερα γιὰ νὰ τοὺς ἐτοιμάσουν καλύτερα γιὰ τὸ πανεπιστήμιον, ἔχουν ἰδρύσει σὲ λίγα λύκεια ἐπιγυμνασιακὲς τάξεις (*classes préparatoires supérieures*) μὲ γενικὲς σπουδὲς ἐνὸς ἢ δύο χρόνων. Χωρίζονται σὲ φιλολογικὸ καὶ φυσικομαθηματικὸ τμήμα καὶ ἡ διδασκαλία περιορίζεται σὲ λίγα μαθήματα καὶ εἶναι βαθύτερη ἀπὸ τὴ

* Τὰ τέσσερα πρῶτα μαθήματα εἶναι κοινὰ καὶ γιὰ τὸ διαγωνισμὸ τῶν φυσικομαθηματικῶν, στὸ τελευταῖον διαγωνίζονται μόνον ὅσοι πάνε γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σχολή. Ἡ φιλολογικὴ μόρφωση τῶν ὑποψήφιων εἶναι τέτοια, πού ὅσοι πετύχουν στὸ διαγωνισμὸ δε χρειάζονται ἀργότερα γιὰ τὴ licence νὰ πάρουν καὶ τὸ πιστοποιητικὸ τῶν κλασικῶν σπουδῶν.

γυμνασιακή. "Έτσι οί απόφοιτοί τους έχουν πολλές ελπίδες νά πετύχουν στο διαγωνισμό τής école normale supérieure, και αρκετοί είναι σέ θέση νά πάρουν τή licence και μέσα σ' ένα χρόνο. Από τις τάξεις αυτές, πού οί περισσότερές τους είναι στο Παρίσι, αποφοιτοῦν ἀπάνω ἀπό 500 νέοι τὸ χρόνο.

Γιὰ νά μπορέσωμε νά καταλάβωμε κι ἐκτιμήσωμε σωστά τὸ σύστημα τῶν σπουδῶν πού ἀκολουθοῦν οί γάλλοι φιλόλογοι, πρέπει νά λογαριάσωμε ὅλα τὰ στάδια τους ἀπὸ τή licence ὡς τὴν agrégation. "Αν μέναμε στὸ πρῶτο μόνο στάδιο, θὰ σταματούσαμε στὸ μισὸ δρόμο, και πολλά θὰ τὰ βρίσκαμε ἐλαττωματικά ἢ και παράξενα μαζί. Μέσα σὲ δυὸ π. χ. χρόνια πῶς μπορεῖ νά προετοιμασθῆ ἕνας φοιτητής, στὰ μαθήματα τοῦ πτυχίου του, γιὰ τὸ φιλολογικὸ στὰ ἑλληνικά, τὰ λατινικά και τὰ γαλλικά, ἢ πιὸ πολὺ στὸ φιλοσοφικὸ μὲ τὰ πέντε μαθήματα, πού τὰ δυὸ τους μάλιστα είναι διπλά: ἠθική και κοινωνιολογία ἢ γαλλικά και μιὰ κλασικὴ γλώσσα; Κι αὐτὸ ἀκόμα περισσότερο, ὅταν γιὰ τὸ κάθε πιστοποιητικὸ ζητοῦν σπουδὲς ἐνὸς μόνον ἐξάμηνου; "Εδῶ βέβαια πρέπει νά λογαριάσωμε: α) ὅτι οί ἐξάμηνες σπουδὲς είναι τὸ minimum πού χυρεύουν, και ἂν γιὰ μερικά μαθήματα, ὅπως π. χ. μιὰ ἱστορικὴ περίοδο, φτάνει ἕνα ἐξάμηνο, γι' ἄλλα και προπάντων τὰ φιλολογικά, χρειάζεται στὴν πραγματικότητά πολὺ περισσότερος καιρός. Είναι φοιτητές, ὅσοι πέρασαν στὶς ἐπιγυμνασιακὲς τάξεις και προπάντων ὅσοι μπαίνουν στὴν école normale supérieure, πού παίρνουν τὸ πτυχίον τους τελειώνοντας τὰ δυὸ χρόνια ἢ κάποτε και στὸ τέλος τοῦ πρώτου. "Αλλὰ κατὰ κανόνα οί ἄλλοι γυμνασιακοὶ απόφοιτοὶ χρειάζονται τρία ἢ και περισσότερα χρόνια γιὰ νά γίνουν licenciés. β) Μιὰ χαρακτηριστικὴ ἰδιοτυπία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὴ Γαλλία, ὅπου πολὺ ἐντονώτερα παρά σὲ ἄλλες χῶρες τὸ κέντρο τοῦ βάρους τὸ βάζουν στὴν προσωπική, τὴν ἰδιαίτερη ἐργασία τῶν φοιτητῶν, ἐνῶ μὲ τις πανεπιστημιακὲς παραδόσεις και τὰ φροντιστήρια τοὺς ὀδηγοῦν κυρίως στὴν ἐργασία τους. "Ενα χαρακτηριστικὸ πού τὸ ἀπαντοῦμε ἀκόμα και στὴ μέση παιδεία τους, ἀφοῦ κι ἐκεῖ οί ὄρες διδασκαλίας είναι πολὺ λιγότερες (21—24) ἀπὸ τὰ γερμανικά, και ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τὰ δικά μας γυμνάσια. γ) Πρέπει ἀκόμα νά λογαριάσωμε ὅτι τὰ πτυχιακὰ μαθήματα είναι ἐλαφρωμένα ἀπὸ τις πολλές βοηθητικὲς γνώσεις περισσότερο παρά στὰ γερμανικά πτυχία (π. σ. 183), και πιὸ πέρα: ὅτι και ὁ περιορισμὸς τοῦ ὕλικου είναι ὅπως θὰ δοῦμε μεγαλύτερος. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ἂν σταματούσαμε στὴ licence, δὲ θὰ εἶχαμε τὴ μόρφωση πού χρειάζεται ἕνας φιλόλογος τῆς μέσης παιδείας, ὅσο και ἂν ἡ γενικὴ και φιλοσοφικὴ μόρφωση πού δίνει τὸ γυμνάσιο είναι γερή. Είναι φυσικὸ νά λείπουν ἢ μακρόχρονη φροντιστηριακὴ ἀσκηση και ἡ ἀνεση πού είναι τόσο ἀπαραίτητες γιὰ τις ἐπιστημονικὲς σπουδὲς, και ἀκόμα μὲ τις κομματιαστὲς ἐξετάσεις και τὴν κομματιαστὴ προετοιμασία και προπάντων μὲ τὴν παραλληλία τῶν μαθημάτων νά λείπη και ἡ συγκέντρωση.

"Ὅπως ὅμως εἶδαμε ἡ μόρφωσή τους δὲ σταματᾷ στὴ licence. "Ὅλοι παίρνουν τὸ δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν, ὅπου ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ πολλά μαθήματα συγκεντρώνουν τὴν προσοχή τους σὲ μικρὴ περιοχή και συνηθίζουν στὸν ἐπιστημονικὸ τρόπο τῆς ἐργασίας. "Ακόμα και οί μετρημένοι πού βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη και μπόρεσαν νά διοριστοῦν, και

αὐτοὶ προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὸ δίπλωμα αὐτό. Ἐπειτα ἂν οἱ περισσότεροι παίρνοντας τὸ δίπλωμά τους διορίζονται σὲ μέσα σχολεῖα, εἶναι πάρα πολλοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς ὅσοι βάζουν γιὰ σκοπὸ τους νὰ φτάσουν στὸ ἀνώτερο στάδιο, στὴν agrégation. Καὶ ὁ σκοπὸς αὐτὸς τοὺς κρατεῖ ἀνήσυχους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἐτοιμάζονται καιρὸν πολὺ, συχνὰ καὶ χρόνια. Ἔτσι ἀνανεώνουν καὶ βαθαίνουν τὴ μόρφωσή τους, καὶ τὴν προσπάθεια αὐτὴ καὶ τὴν ἐπιλογὴ τῶν καλύτερων τὴ βοηθᾷ τὸ κράτος μὲ ὀλόκληρο σύστημα ὑποτροφιῶν: κρατικὲς ὑποτροφίες γιὰ τὴν école normale supérieure, γιὰ τὴ licence, γιὰ τὸ diplôme d'études supérieures καὶ τὴν agrégation, ὑποτροφίες τῶν πανεπιστημίων κ. ἄ. 5.

Τὰ πάγια πτυχία δὲν ἀφήνουν βέβαια καμιὰ ἐλευθερίαν στὸ φοιτητὴ, ὅπως καὶ τὰ παλαιὰ βαυαρικὰ, ἔχουν ὅμως τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ συγκεντρωμένα καὶ ἐλαφρότερα ἀπὸ κεῖνα. Τὴν πιὸ μεγάλη ἐσωτερικὴ ἐνότητα τὴν ἔχομε στὸ φιλολογικὸ πτυχίον. Σ' αὐτὸ καὶ τὰ τρία μαθήματα ἑλληνικά, λατινικά καὶ γαλλικά συγγενεύουν τόσο, πού ἡ συγκέντρωση ἔρχεται μόνη τῆς ἀκόμα καὶ τὸ τέταρτο μάθημα, ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ φιλολογία, δὲν ξεφεύγει ἀπ' αὐτὴ, γιὰτὶ εἶναι μιὰ πλευρὰ ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα μαθήματα (π. σ. 189). Τὸ ἴδιο συγκεντρωμένο, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐλαφρότερον εἶναι τὸ νεογλωσσικόν. Τ' ἄλλα ὅμως δύο, τὸ ιστοριογεωγραφικὸ καὶ τὸ φιλοσοφικόν, φαίνονται πολὺ βαρύτερα καὶ ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ καὶ ἡ συγκέντρωσή τους χαλαρότερη. Γιατὶ καὶ τὰ μαθήματα εἶναι πολλὰ, ἕξι στὸ καθένα τους, καὶ οἱ κλασικὲς σπουδὲς ἔρχονται σὰν παράλληλες μὲ τὰ εἰδικὰ. Τὸ βάρος ὅμως εἶναι μικρότερον ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, γιὰτὶ τὰ τρία ιστορικὰ καὶ τὰ τέσσερα φιλοσοφικὰ μαθήματα εἶναι στὸ βάθος ἕνα, καὶ οἱ κλασικὲς σπουδὲς εἶναι ἐλαφρότερες παρὰ στὸ φιλολογικὸ πτυχίον, σταματοῦν στὴ licence καὶ δὲν ξανάρχονται στὰ δύο ἀνώτερα στάδια.

Τὰ πτυχιακὰ μαθήματα εἶναι ὅπως εἶπα ἐλαφρωμένα ἀπὸ τὴν πολλὴ βοθητικὴ γνώσις, καὶ ὁ φοιτητὴς ἀναγκάζεται νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν προσοχὴν του στὸ πραγματικὸ ἀντικείμενον, στὸ ἴδιον τὸ μάθημα καὶ τὰ κύρια σημεῖα του, καὶ νὰ μὴν παραστρατίζει στὴν περιφέρειαν καὶ ἔξω ἀκόμα ἀπ' αὐτὴ. Στὸ φιλολογικὸ π. χ. πτυχίον καὶ στὰ τρία στάδια κέντρον εἶναι ἡ γλῶσσα καὶ τὰ κείμενα. Καὶ τὸ ὕλικόν τοῦ κάθε μαθήματος, πού ἔχει νὰ μελετήσῃ ὁ φοιτητὴς γιὰ τὴν ἐξετάσειν καὶ ὀρίζεται κάθε δύο χρόνια ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον, εἶναι περιορισμένο. Στὸ ιστοριογεωγραφικὸ π. χ. πτυχίον γιὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, ὀρίζει τὸ πρόγραμμα τοῦ 1939 καὶ 1940 αὐτὸ τὸ ὕλικόν: α) ἡ Μεσοποταμία, ἱστορία καὶ πολιτισμὸς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὴν δυναστείαν τῶν Κασσιτῶν. β) Ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὴν δυναστείαν τῶν Κασσιτῶν. γ) Ἡ Ἀθήνα καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἀπὸ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ὡς τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. δ) Ἡ Αἴγυπτος στὴν ἐποχὴν τῶν Λαγιδῶν. ε) Οἱ Ἑτροῦσκοι. στ) Ἑσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ρώμης ἀπὸ τὴν δικτατορίαν τοῦ Σύλλα ὡς τὸ θάνατον τοῦ Αὐγούστου (82 π. Χ.—14 μ. Χ.). ζ) Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἱστορία τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ὡς τὴν ἄλωση τῆς Ρώμης (406—410). Ἀπ' αὐτὸ τὸ ὕλικόν θὰ δοθοῦν στὸν φοιτητὴν οἱ ἐρωτήσεις γιὰ τὴν προφορικὴν ἐξέτασιν καὶ τὸ θέμα γιὰ τὴν σχετικὴν γραπτὴν σύνθεσίν του. Τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὴν ἄλλαν δύο ἱστορικὰς περιόδους. Στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τοῦ φιλολογικοῦ πτυχίου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γραπτὸν θέμα τοῦ δίνουσι τὰ προφορικὰ νὰ ἐξηγήσῃ ἕνα πεζὸν καὶ ἕνα

ποιητικό κείμενο απ' αυτά τὰ ἔργα: Ὀμηρικός ὕμνος στὸν Ἑρμῆ. β) Πίνδαρος: IV καὶ V πυθική ᾠδή. γ) Εὐριπίδης: Κύκλωπας. δ) Ξενοφ. Ἑλληνικά II βιβλ. ε) ἀπὸ τὸν Πλάτωνα: ἐπιστολή VII. στ) Σοφοκλῆς: Ἀντιγόνη στ. 631 — τέλος. ζ) Ἰσοκράτης: πανηγυρικός 1 — 128, καὶ η) Αἰσχίνης «κατὰ Κτησιφῶντος», καὶ σχολιάζει γραμματικά ἓνα κείμενο ἑλληνικό ἢ λατινικό ἀπὸ ὀρισμένους συγγραφείς. Ἐν προτιμήσει τὰ ἑλληνικά, τὸ κείμενο θὰ εἶναι ἀπὸ τὰ τέσσερα πρῶτα πού σημείωσα παραπάνω.

Στὸ *diplôme d'études supérieures* μπορεῖ ὁ φοιτητὴς νὰ κινηθῆ πιὸ ἐλεύθερα. Διαλέγει ὁ ἴδιος ἀπ' ὅποιο εἰδικὸ μάθημα τοῦ πτυχίου του προτιμᾷ τὸ πρόβλημα γιὰ τὴ γραπτὴ ἐπιστημονικὴ του ἐργασία. Σ' αὐτὴ συγκεντρώνεται ἡ προσπάθειά του, γιατί κύριος σκοπὸς τοῦ διπλώματος αὐτοῦ εἶναι ὅπως εἶπα νὰ συνηθίσῃ ὁ φοιτητὴς νὰ δουλεύῃ ἐπιστημονικά. Στὸ ἱστοριογεωγραφικὸ π. χ. πτυχίον παίρνει ἓνα ἱστορικὸ ἢ γεωγραφικὸ ζήτημα καὶ τὸ δουλεύει μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καθηγητῆ του καιρὸ ἂν περάσῃ, συζητεῖ τὴν ἐργασία του στὴ σχολὴ καὶ ἀπαντᾷ καὶ σὲ γενικότερα ζητήματα σχετικὰ μ' αὐτή. Ἐπειτα στὴν προφορικὴ ἐξέταση ἐρμηνεύει κείμενο πού ἔχει διαλέξει ὁ ἴδιος γεωγραφικὸ ἢ ἱστορικὸ, ἀνάλογα μὲ τὸ μάθημα ὅπου ἔχει κάμει τὴν ἐργασία του. Καὶ τέλος ἀναπτύσσει ἓνα ζήτημα ἱστορικὸ κι ἓνα γεωγραφικὸ, πού τ' ὀρίζει ἡ σχολὴ τρεῖς μῆνες πρὶν γιὰ νὰ τὸ μελετήσῃ ἄνετα. Στὸ φιλολογικὸ πτυχίον διαλέγει τρία κείμενα, ἓνα ἑλληνικὸ, ἓνα λατινικὸ κι ἓνα γαλλικὸ, τὰ μελετᾷ βαθιά, καὶ τὸ θέμα τῆς γραπτῆς του ἐργασίας τὸ παίρνει ἀπὸ ἓνα ἀπ' αὐτά. Ὑστερα ἀπὸ τὴ συζήτηση πού γίνεται ἀπάνω στὴν ἐργασία του, ἐρμηνεύει γραμματικὰ καὶ φιλολογικὰ μέρη καὶ ἀπὸ τὰ τρία κείμενα πού ἔχει διαλέξει. Στὴ φιλοσοφία πάλι ἐνῶ στὴ *licence* τὸ ὑλικὸ ὀρίζεται ἀπ' ὄλους τοὺς φιλοσοφικοὺς κλάδους τοῦ πτυχίου, στὸ δίπλωμα ἢ γραπτὴ του ἐργασία εἶναι ἢ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἢ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ στὰ προφορικὰ ἐρμηνεύει ἓνα φιλοσοφικὸ κείμενο πού τοῦ τὸ ὀρίζει ἡ σχολὴ τρεῖς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις. Ἐστὶ στὸ δεῦτερο αὐτὸ στάδιον τῶν σπουδῶν ἢ μελέτη τῶν φοιτητῶν εἶναι πολὺ περιορισμένη καὶ συγκεντρωμένη καὶ πηγαίνει στὸ βάθος.

Στὴν *agrégation* ἢ μελέτη τῶν ὑποψήφιων ἀπλώνεται πάλι σὲ ὅλα τὰ εἰδικὰ μαθήματα τοῦ πτυχίου τους, ἀλλὰ γίνεται βαθύτερη παρὰ στὴ *licence* καὶ σὲ ὑλικὸ πιὸ περιορισμένον καὶ συγκεντρωμένον. Ἐστὶ γιὰ νὰ πάρω τὰ ἴδια παραδείγματα, στὸ ἱστοριογεωγραφικὸ πτυχίον στὴν ἀρχαία π. χ. ἱστορία ἔχουν νὰ μελετήσουν α) τὸν ἀνατολικὸ κόσμον στὸν IV καὶ V αἰῶνα. β) τὸν ἑλληνικὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ IV αἰῶνα ὡς τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. γ) τὸ ρωμαϊκὸ ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ Σύλλα ὡς τὸ θάνατον τοῦ Νέρωνα (79 π. Χ. — 68 μ. Χ.). Ἀπ' αὐτὸ τὸ ὑλικὸ θὰ τοῦ δώσουν τὸ θέμα γιὰ τὴ γραπτὴ δοκιμασίαν στὴν ἀρχαία ἱστορία. Τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὶς ἄλλες ἱστορικὰς περιόδους. Καὶ τὸ θέμα γιὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας πού πρέπει νὰ κάμῃ ὁ ὑποψήφιος, τὸ παίρνουν ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ πού ἔχει μελετήσει. Ὁ ὑποψήφιος τοῦ φιλολογικοῦ πτυχίου στὰ ἑλληνικά, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέμα ἐρμηνεύει ἓνα κείμενον ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ ἔργα: α) τὸ Δ τῆς Ὀδύσσειας, β) τὴν Ἑκάστην τοῦ Εὐριπίδου, γ) τὸ II βιβλίον τοῦ Θουκυδίδου καὶ δ) τὸν «περὶ στεφάνου» τοῦ Δημοσθένου. Γενικὰ σὲ ὅλα τὰ μαθήματα τὸ ὑλικὸ τὸ παίρνουν ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν λυκείων, γιατί οἱ *agrégés* προορί-

ζονται κυρίως για τή μέση παιδεία. Γι' αυτό ένα από τα κριτήρια στο διαγωνισμό αυτό είναι ή διδασκαλία που πρέπει να κάμουν οί υποψήφιοι σε μία γυμνασιακή τάξη σ' ένα από τα μαθήματα του πτυχίου τους· ή διδασκαλία μάλιστα αυτή παίρνει μεγάλο συντελεστή στη συνολική βαθμολογία. Φυσικά για τὸ παιδαγωγικό ἔργο ἑτοιμάζονται ἀπὸ πρὶν: για να λάβουν μέρος στο διαγωνισμό πρέπει να ἔχουν κάμει τὸ stage pédagogique, που τὸ περιεχόμενό του θὰ τὸ ἴδουµε παρακάτω ὅταν ἔρθωµε στο κεφάλαιο για τὴν παιδαγωγική μὀρφωση τῶν φιλολόγων (π. σ. 199).

Με τέτοιο σύστημα μορφώνονται οί φιλόλογοι τῆς μέσης παιδείας στη Γαλλία. Ἐνα σύστημα ἀρκετὰ ἰδιότυπο, ὅταν μάλιστα τὸ συγκρίνωµε με τὸ γερμανικό. Τὸ πιὸ χτυπητὸ σημεῖο εἶναι ὁ θεσµὸς τῆς agrégation. Τῆ μεγάλη σημασία τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ για τὴ μὀρφωση τοῦ προσωπικοῦ, καὶ γενικὰ για τὴν ἐπιστημονική κίνηση τοῦ τόπου*, δέν µπορεῖ να τὴν ἀρνηθῆ κανείς. Εἶναι ἕνα κίνητρο που ὅπως εἶπα κρατεῖ σε ἀνησυχία τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ τοὺς ἀναγκάζει να βαθαίνουν καὶ ν' ἀνανεώνουν τὴ μὀρφωσή τους. Μόλα ταῦτα, ὅπως γίνεται, συνδυάζεται κατὰ τὴ γνώμη μου καὶ μ' ἕνα σοβαρὸ μειονέκτημα. Δέν ἔχω σχετική στατιστική, ὑποθέτω ὁµως πὼς δέ θὰ εἶναι λίγοι καὶ οί ἐκπαιδευτικοί, που εἶτε γιατὶ νιώθουν τὴν ἀδυναμία τους, εἶτε γιατὶ τοὺς λείπει ἡ ἑσωτερική ὀρμή, σταματοῦν στο δεύτερο στάδιο, στο δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν, μένουν ἱκανοποιημένοι μ' αὐτὸ καὶ δέν ἑτοιμάζονται για τὴν agrégation. Ἡ μὀρφωσή τους με τοὺς ὄρους που εἶδαµε θὰ εἶναι φυσικά πολὺ κατώτερη ἀπὸ τῶν agrégés καὶ πολλῶν ἄλλων* που ἑτοιμάζονται για τὸν τίτλο αὐτό. Ἐτσι θὰ ἔχωµε ἀνάµεσα στο προσωπικό μεγάλη ποιοτική διαφορά. Ἡ διαφορά βέβαια αὐτὴ θάναι για καλό, ἂν καὶ ὄσοι σταματοῦν στο δίπλωμα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν εἶναι ἕτσι μορφωμένοι, που να µποροῦν να δουλεύουν καλὰ στα μέσα σχολεῖα. Σ' ἕνα τέτοιο ἑρώτημα δέν µπορῶ οὔτε ἀρνητική, µὰ οὔτε καὶ καταφατική ἀπάντηση να δώσω. Εἶναι ὁµως µία ἄλλη συνέπεια τοῦ θεσμοῦ που ἀσφαλῶς βλάπτει. Εἶναι ἡ ποιοτική διαφορά τῆς διδασκαλίας που ἔχοµε ἀνάµεσα στα κολλέγια καὶ στα λύκεια. Γιατὶ ὅπως τὰ δεύτερα εἶναι στις µεγαλύτερες συνήθως πόλεις με τοὺς περισσότερους μαθητές, ὄσοι σπουδάζουν σε μικρὰ ἑπαρχιακὰ γυµνάσια δέ θὰ παίρνουν τὴν ἴδια μὀρφωση με τοὺς πρώτους. Στα κολλέγια διδάσκουν συνήθως licenciés, κι αὐτοί ὅπως εἶδαµε δέ διδάσκουν μόνο τὰ εἰδικὰ μαθήματα τοῦ πτυχίου τους παρὰ καὶ ἄλλα, ἐνῶ στα λύκεια γίνεται ἡ διδασκαλία ἀπὸ ἐπιστήμονες που ἔχουν βαθύνει τὸν κλάδο τους καὶ διδάσκουν μονάχα αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ παρόνοια τῶν βουλευτῶν που ἀντιπροσωπεύουν μικρὰ κέντρα εἶναι πολλά, καὶ παντοῦ ζητοῦν να διορίζονται καὶ στα κολλέγια ὄχι μόνο licenciés ἀλλὰ καὶ agrégés. Παρ' ὄλη ὁµως τὴν ἰδιοτυπία που παρουσιάζει τὸ γαλλικό σύστημα, ἔχει κι αὐτὸ ὅπως καὶ τὸ γερμανικό βασικά σημεῖα, που πλησιάζουν ἄλλοῦ περισσότερο καὶ ἄλλοῦ λιγότερο στις γενικές ἀρχές τοῦ προγράµματος. Εἶναι τὰ σημεῖα που σημείωσα στο σχετικό κεφάλαιο (σ. 40) καὶ που ἡ σημασία τους για τὸ θέμα µας καὶ τὸ σκοπὸ µας εἶναι μεγάλη.

* Οί περισσότεροι καθηγητὲς τῶν πανεπιστηµίων, φιλόλογοι καὶ φυσικομαθηµατικοί, εἶναι agrégés, καὶ πολλοί τους ἔχουν πρὶν διδάξει καὶ σε μέσα σχολεῖα.

Γ. ΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΤΥΧΙΑ

Στὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια ἐλεύθερο πτυχίο εἶναι τὸ διδακτορικό. Τὸ παίρνει κανεὶς περνώντας τις σχετικὲς ἐξετάσεις ὕστερα ἀπὸ πανεπιστημιακὲς σπουδὲς τριῶν χρόνων. Εἶναι πτυχίο καθαρὰ ἐπιστημονικὸ καὶ δὲ δίνει κανένα δικαίωμα γιὰ διορισμὸ στὴ μέση παιδεία. Σημασία ἔχει γιὰ τὸν τιμητικὸ τίτλο τοῦ διδάκτορα ποὺ παίρνει ὁ κάτοχός του, γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μὀρφωση ποὺ τοῦ δίνουν οἱ σχετικὲς σπουδὲς, καὶ γιὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸ στάδιο. Γι' αὐτὸ ὅσοι θέλουν νὰ πάρουν τὸ στάδιο αὐτὸ ἢ καὶ ἄλλο ἐλεύθερο ἐπάγγελμα παίρνουν μόνον τὸ διδακτορικὸ πτυχίο. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅμως ποὺ ἔχουν σκοπὸ νὰ δουλέψουν στὰ μέσα σχολεῖα, παίρνουν τὸ πτυχίο αὐτὸ πολλοί, καὶ συνήθως πρὶν περάσουν τις κρατικὲς ἐξετάσεις. Γιὰ νὰ δώσουν διδακτορικὲς ἐξετάσεις πρέπει νὰ παρουσιάσουν ἀποδείξεις ὅτι σπούδασαν τρία χρόνια σὲ πανεπιστήμιο καὶ παρακολούθησαν παραδόσεις καὶ φροντιστήρια σὲ τρία μαθήματα. Ἀπ' αὐτὰ τὰ ἓνα εἶναι κύριο καὶ τ' ἄλλα δύο δευτερότερα. Τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτει στὸ πρῶτο, αὐτὸ πρέπει νὰ μελετήσῃ βαθιὰ ὁ φοιτητής, καὶ ἀπ' αὐτὸ θὰ πάρῃ τὸ θέμα του γιὰ τὴ διδακτορικὴ διατριβή, ποὺ θὰ κάμῃ μὲ τὴν ὑπόδειξη καὶ ὁδηγία ἑνὸς ἀπὸ τοὺς εἰδικούς καθηγητὲς τοῦ μαθήματος. Ἡ διατριβὴ εἶναι προκριματικὴ, πρέπει νὰ τὴ δεχτῆ ἢ σχολῆ γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ὑποψήφιος νὰ περάσῃ στὴν προφορικὴ ἐξέταση. Ἐδῶ οἱ ἀπαιτήσεις εἶναι μεγαλύτερες παρὰ στὴν προκριματικὴ γραπτὴ ἐργασία ποὺ χρειάζεται γιὰ τις κρατικὲς ἐξετάσεις. Γιατὶ μὲ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ του ὁ ὑποψήφιος δὲν ἔχει νὰ δείξῃ μονάχα πὼς εἶναι ἱκανὸς νὰ δουλέψῃ μόνος του ἓνα ἐπιστημονικὸ θέμα μὲ τὴ σωστὴ μέθοδο, παρὰ ἢ ἐργασία του πρέπει «νὰ φέρῃ πραγματικὴ πρόοδο στὴν ἐπιστήμη του». Ζητοῦν δηλαδὴ καὶ κάτι δημιουργικὸ. Τὸ ὑλικὸ τοῦ κάθε μαθήματος εἶναι κι ἐδῶ περιορισμένο, κι ἐδῶ πρέπει νὰ βαθύνη σὲ ιδιαίτερη περιοχὴ. Καὶ ὅπως στὶς κρατικὲς ἐξετάσεις, τὸ ἴδιο καὶ τώρα οἱ γνώσεις ποὺ εἶναι βοηθητικὲς σ' ἓνα μάθημα κρατοῦν τὴ βοηθητικὴ τους θέση καὶ συνεξετάζονται ἀπὸ τὸν εἰδικὸ καθηγητὴ τοῦ μαθήματος. Οἱ διδακτορικὲς ἐξετάσεις εἶναι καθαρὰ πανεπιστημιακὲς καὶ πολὺ ἐλαφρότερες ἀπὸ τις κρατικὲς ἐξετάζουν μόνον τρεῖς εἰδικοί καθηγητὲς — ἓνας γιὰ τὸ κάθε μάθημα —, καὶ ἄλλη γραπτὴ δοκιμασία ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ δὲ γίνεται· ἢ ἐξέταση εἶναι προφορικὴ.

Ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς ὁ φοιτητής, εἶναι ἐλεύθερος νὰ διαλέξῃ γιὰ τὸ πτυχίο του τρία, ἄσχετα ἀπὸ τὰ ἂν διδάσκωνται στὰ μέσα σχολεῖα ἢ ὄχι. Οἱ περιορισμοὶ στὴν ἐλευθερίαν του εἶναι πολὺ μικροί. Ἔτσι τὸ κύριο μάθημα καὶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο δεύτερα πρέπει νὰ νῆναι πάντα ἀπὸ μαθήματα τοῦ ἴδιου τμήματος, τοῦ φιλολογικοῦ, ἐνῶ τὸ τρίτο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ τὸ φυσικομαθηματικὸ τμήμα. Ἐπειτα ὀρισμένα μαθήματα μπορεῖ νὰ γίνουν μόνον δεύτερα καὶ ὄχι κύρια· ἔτσι π. χ. στὰ θανατικὰ πανεπιστήμια ἢ γενικὴ θρησκευολογία, ἢ γερμανικὴ γραμματολογία καὶ ἢ μεσαιωνικὴ ἢ ἢ νεώτερη ἱστορία*. Καὶ ἀκόμα σὲ μερικὸς κλάδους, ὅταν πάρῃ ὁ φοιτητής ἓναν ἀπ' αὐτοὺς γιὰ κύριο μάθημα,

* Μπορεῖ ὅμως νὰ πάρῃ μεσαιωνικὴ καὶ νεώτερη ἱστορία καὶ τὰ δύο μαζί σάν ἓνα κύριο μάθημα.

ορίζεται και τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα μαθήματα ἔτσι τὰ ἑλληνικά πάνε πάντα μὲ τὰ λατινικά, μὲ τὴν ἱστορία τῆς τέχνης πάει μαζί και ἡ ἀρχαιολογία κλπ. Ἐδῶ λοιπὸν ὁ φοιτητὴς ἔχει πολὺ μεγαλύτερη ἐλευθερία παρὰ στὰ ἐπαγγελματικά πτυχία, μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ καλύτερα τὴν κλίση του διαλέγοντας ὅποιες ἐπιστῆμες τὸν τραβοῦν περισσότερο, και ὅπως τὸ πτυχίο του εἶναι ἄσχετο μὲ τὴ γυμνασιακὴ διδασκαλία και τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτει σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τρία μαθήματα, ἔχει τὴν ἄνεση ν' ἀφιερῶθῃ ἀποκλειστικά στὸν ἐπιστημονικὸ σκοπὸ· κι αὐτὸ χωρὶς νὰ πέφτῃ στὴν μονομέρεια ποὺ τὴν ἐμποδίζει ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως μεριὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος νὰ γίνωνται τέτοιοι συνδυασμοὶ μαθημάτων, ποὺ νὰ ἐμποδίζουν τὴ συγκέντρωση, και μ' αὐτὴ τὴ βαθύτερη ἐπιστημονικὴ μὀρφωση.

Στὶς γαλλικὲς φιλοσοφικὲς σχολὲς ἔχομε τὸ ἐλεύθερο πτυχίο (*licence libre*). Τὸ παίρνουν ἀπόφοιτοὶ τῶν γυμνασίων* ὕστερα ἀπὸ δὶ-χρονες πανεπιστημιακὲς σπουδὲς, ἀφοῦ ἐξεταστοῦν σὲ τέσσερα μαθήματα και πάρουν τὰ σχετικὰ πιστοποιητικά (*certificats*). Τὰ μαθήματα τὰ διαλέγει ὁ φοιτητὴς ἐλεύθερα ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιστῆμες ποὺ διδάσκονται στὴ φιλοσοφικὴ σχολή, ἓνα ὅμως ἀπ' αὐτὰ «μπορεῖ νάναὶ και ἀπὸ ἄλλη σχολή, τὴ νομικὴ, τὴ φυσικομαθηματικὴ κλπ.». Ὅπως στὸ ἐπαγγελματικὸ πτυχίο, ἔτσι και στὸ ἐλεύθερο μαζί μὲ τὸ τρίτο πιστοποιητικὸ ἐξετάζεται προφορικὰ και μιὰ ξένη γλῶσσα. Στὴν ἐλευθερία ποὺ ἔχει ὁ φοιτητὴς νὰ διαλέγῃ ὅποια μαθήματα προτιμᾷ, οἱ περιορισμοὶ εἶναι σχεδὸν ἀσήμαντοὶ και αὐτονόητοὶ. Δὲν μπορεῖ π. χ. νὰ πάρῃ γιὰ τὴ *licence libre* δυὸ πιστοποιητικά, ποὺ τὸ ἓνα τους νὰ εἶναι γενικὴ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας και τὸ ἄλλο ἱστορία τῆς νεώτερης φιλοσοφίας, ἢ τὸ ἓνα γενικὴ ἱστορία τῆς τέχνης και τὸ ἄλλο ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς ἢ τῆς νεώτερης τέχνης. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ μαζί μὲ τὶς λιγὸχρονης σπουδὲς και τὴν ἰσοτιμία και παραλληλία τῶν μαθημάτων θάχουν γιὰ συνέπεια νὰ μὴν εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση βαθιά. Ὁ πτυχιούχος ὅμως μπορεῖ ἂν θέλῃ νὰ συμπληρῶσῃ και βαθύνη τὴ μὀρφωσὴ του παίρνοντας τὸ *diplôme d'études supérieures***, και πιὸ πολὺ τὸ διδακτορικὸ δίπλωμα.

Τὸ γαλλικὸ διδακτορικὸ δίπλωμα εἶναι δυὸ εἰδῶν: κρατικὸ (*doctorat d'état*) και πανεπιστημιακὸ (*doctorat de l'université*). Τὸ τελευταῖο τὸ παίρνουν συνήθως ξένοι, εἶναι εὐκολώτερο ἀπὸ τὸ πρῶτο, και μονάχο του αὐτὸ δὲ δίνει στὸν κάτοχό του τὸ δικαίωμα γιὰ θέση ἀκαδημαϊκῆ. Τὸ πρῶτο εἶναι δυσκολώτερο, ὁ ὑποψήφιος πρέπει πάντως νὰ εἶναι *licencié*, ἢ νάχη δίπλωμα ἀναγνωρισμένο ξένου πανεπιστημίου, νὰ παρουσιάσῃ τυπωμένες δυὸ σπουδαῖες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες (*thèses*) και νὰ τὶς ὑποστηρίξῃ στὴ σχολή. Ἡ σχετικὴ ὁμιλία και συζήτηση κρατεῖ τουλάχιστο δυὸ ὧρες γιὰ τὴν καθεμιὰ. Τὸ θέμα και γιὰ τὶς δυὸ τὸ ἐγκρίνει πρὶν ἢ σχολή. Τὴ μιὰ, τὴν κύρια, τὴ γράφει γαλλικά, τὴ δεύτερη μπορεῖ και σὲ ξένη σύγχρονη γλῶσσα ἢ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ κλασικὲς. Ἡ δεύτερη «πρέπει νὰ δείχνῃ ὅσο γίνεται βαθιά και πλατιά μάθηση,

* Ὅποιος δὲν ἔχει *baccalauréat* μπορεῖ νὰ πάρῃ τρία μόνο πιστοποιητικά ἀνώτερων σπουδῶν (*certificats*) και ὄχι τέσσερα, δὲ γίνεται δηλαδὴ *licencié*.

** Αὐτὸ, μόνο ἂν ταιριάζουν τὰ μαθήματα ποὺ ἔχει διαλέξῃ γιὰ τὸ πτυχίο του μὲ τὰ ὀρισμένα διπλώματα τῶν ἀνώτερων σπουδῶν, τὸ φιλοσοφικὸ δηλαδὴ, τὸ φιλολογικὸ, τὸ νεογλωσσικὸ και τὸ ἱστορικογεωγραφικὸ.

νάσαι βιβλιογραφία ή κριτικός κατάλογος ή έκδοση αδημοσίεουτου κειμένου ή σχόλια σε σημαντικό έγγραφο κτλ.». Οί απαιτήσεις και από τις δύο εργασίες, και προπάντων από την κύρια, είναι μεγάλες. Γι' αυτό το κρατικό αυτό διδακτορικό δίπλωμα λίγοι το παίρνουν, και αυτοί συνήθως ύστερα από πολύχρονη δουλειά στην επιστήμη τους. Άρκετοί απ' αυτούς είναι όχι μόνο licenciés παρά και agrégés, και πιο πολύ ακόμα: δοκιμασμένοι επιστήμονες. Έτσι οί διδακτορικές διατριβές είναι κάποτε πολυτιμότερη συμβολή στην επιστημονική έρευνα. Από τά παραπάνω βλέπουμε πώς το γαλλικό διδακτορικό δίπλωμα, και μάλιστα το κρατικό, δέν μπορούμε να το συγκρίνωμε με το γερμανικό. Στο τελευταίο έχομε ομαδική εξέταση σε τρία μαθήματα, ένα κύριο και δύο δεύτερα, ένω το γαλλικό προϋποθέτει το πτυχίο, περιορίζεται σε μια μόνο επιστήμη, και πιο πολύ: σ' ένα μόνο πρόβλημά της, πού ο υποψήφιος πρέπει να το δουλέψη βαθιά και πλατιά· όλο το βάρος πέφτει στην επιστημονική του διατριβή, γι' αυτό και οί απαιτήσεις πού έχουν απ' αυτή είναι μεγαλύτερες.

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ *

α. Στή Γαλλία.

Για να διορισθῆ ἕνας πτυχιούχος στή μέση ἐκπαίδευση, πρέπει πρῶτα νὰ προετοιμασθῆ γιὰ τὸ πραχτικὸ ἔργο τοῦ δασκάλου, νὰ περάσῃ τὸ «stage pédagogique». Ἡ προετοιμασία εἶναι θεωρητικὴ καὶ πραχτικὴ. Ἄκούει εἴκοσι τὸ λιγότερο μαθήματα σχετικὰ α) μὲ τὴ μέση παιδεία γενικὰ (τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴν ὀργάνωσίν της στή Γαλλία καὶ στὰ ξένα κράτη κτλ.), καὶ β) μὲ τὴν εἰδικὴ διδαχτικὴ τῶν μαθημάτων ὅπου ἔχει εἰδικευθῆ. Ἐπειτα πρέπει ν' ἀσκηθῆ πραχτικὰ. Γιὰ τὴν πραχτικὴν ἀσκήσιν α) παρακολουθεῖ τρεῖς ἐβδομάδες σ' ἕνα σχολεῖο σὲ ὀρισμένη τάξιν ἢ τάξεις τῆ διδασκαλίας καὶ ὅλες τὶς σχετικὰς ἐργασίας σὲ μαθήματα τῆς εἰδικότητάς του· καὶ β) ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας μὲ τὴν ἐπίβλεψιν ἑνὸς δασκάλου λαβαίνει μέρος στή διδαχτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἐργασία μιᾶς τάξης, διδάσκει ὁ ἴδιος, διορθώνει γραπτὰ μαθητῶν κτλ. Τὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας ὀρίζει τὰ σχολεῖα ὅπου θ' ἀσκηθοῦν οἱ δόκιμοι καὶ τοὺς καθηγητὰς ποὺ θὰ διδάξουν τὰ παιδαγωγικά.

Αὐτὸ εἶναι τὸ γαλλικὸ σύστημα. Ἄν τώρα συλλογιστοῦμε ὅτι καὶ στὰ χρόνια τῶν σπουδῶν δὲν παρακολουθεῖ ὁ φοιτητὴς παιδαγωγικά μαθήματα, βλέπομε ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ σοβαρὴ παιδαγωγικὴ μόρφωση, παρὰ γιὰ στοιχειώδη προσανατολισμὸ ποὺ δὲν ἀφήνει τὸν πτυχιούχον νὰ πέσῃ ὀλότελα ἀπροετοίμαστος μέσα στή σχολικὴ πράξιν. Ὑστερα ὁμως ἀπ' ὅσα εἶδαμε παραπάνω καταλαβαίνομε πῶς ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς δὲ φτάνει, καὶ πῶς ὁ περιορισμὸς τῆς παιδαγωγικῆς μόρφωσης ἀσφαλῶς εἶναι γιὰ ζημιὰ τῶν νέων ποὺ φοιτοῦν στὰ μέσα σχολεῖα, ὅσο καὶ ἂν ἡ μεγάλη παράδοσιν τῶν σχολείων αὐτῶν θὰ ἐμποδίζῃ πολύχρονα προσωπικά πλανήματα καὶ παραστρατήματα τῶν πρωτόπειρων δασκάλων. Ἀντίθετη εἶναι ἡ προσπάθεια ποὺ ἔχομε:

β. Στή Γερμανία.

1. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνοποίηση τῆς παιδείας. Ὅπως εἶδαμε καὶ σὲ περασμένο κεφάλαιον (σ. 182), ὅσοι νέοι ἤθελαν νὰ δουλέψουν ἀργότερα στή μέση παιδεία, μπορούσαν ὅταν τελείωναν τὸ γυμνάσιον νὰ ἐγγραφοῦν στὸ πανεπιστήμιον. Ἐκεῖ σπούδαζαν τέσσερα χρόνια, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μαθήματα τῆς εἰδικότητάς των παρακολουθοῦσαν καὶ φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ παραδόσεις. Οἱ ἐξετάσεις των χωρίζονταν σὲ ἐπιστημονικὰς ποὺ τὶς ἔδιναν ὅταν συμπλήρωναν τὰ τέσσερα χρόνια τῶν σπουδῶν τους, καὶ σὲ παιδαγωγικὰς. Ἐνῶ ὁμως στὸ πρόγραμμα τῶν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν εἶχαμε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνοποίηση τῆς παιδείας στίς διάφορες γερμανικὰς χώρας μεγάλες διαφορὰς, ὡς πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν

* Βλ. π. 139.

μόρφωση του προσωπικού της μέσης παιδείας ή βάση ήταν παντού σχεδόν η ίδια. Οι παιδαγωγικές εξετάσεις γίνονταν συνήθως ένα χρόνο μετά τις έπιστημονικές. Στο χρόνο αυτόν υποχρεώνονταν οι πτυχιούχοι να φοιτήσουν σ' ένα παιδαγωγικό φροντιστήριο (Seminarjahr). Σκοπός του φροντιστηρίου αυτού ήταν να τους προετοιμάσει κυρίως πρακτικά για το δασκαλικό επάγγελμα. Σημειώνω από το σχετικό πρόγραμμα του βαυαρικού υπουργείου της παιδείας τα πιο χαρακτηριστικά σημεία. Τα μέσα σχολεία όπου λειτουργούν παιδαγωγικά φροντιστήρια, το διευθυντή και το προσωπικό τους τα δρίζει το υπουργείο παιδείας. Σε κάθε φροντιστήριο δεν μπορούν να φοιτούν περισσότεροι από οχτώ δόκιμοι. Σκοπός του φροντιστηρίου είναι να γνωρίσουν οι δόκιμοι την παιδαγωγική και διδακτική εφαρμοσμένη στα μέσα σχολεία και τη μέθοδο της διδασκαλίας στα διάφορα μαθήματα, και να μορφωθούν έτσι πού να μπορούν να δουλεύουν με αυτοτέλεια ως δάσκαλοι και παιδαγωγοί. Οι δόκιμοι παρακολουθούν για καιρό τη διδασκαλία στα μαθήματα της ειδικότητάς των, αργότερα δοκιμάζουν να διδάξουν και οι ίδιοι, αθύπαρχτη όμως διδασκαλία — αλλά και αυτή με την επίβλεψη ενός δασκάλου — μπορούν να αναλάβουν το τελευταίο μόνο τρίμηνο. Λαβαίνουν μέρος στην παιδονομία, σ' έκδρομες και παιχνίδια, σε διορθώσεις γραπτών, βαθμολογία, σε σχολικές γιορτές κ. ά., και ακόμα σε γενικές συνεδριάσεις του προσωπικού. Μια ως δυο φορές την εβδομάδα γίνονται στα φροντιστήρια ειδικές συγκεντρώσεις, όπου κρίνουν πρότυπες ή δοκιμαστικές διδασκαλίες, συζητούν παιδαγωγικά και μεθοδικά προβλήματα από τη σχολική πράξη ή και γενικότερα. Γίνονται σχετικές όμιλίες από το διευθυντή και το προσωπικό, αλλά και ο κάθε δόκιμος είναι υποχρεωμένος να κάμη δυο τουλάχιστο όμιλίες για θέματα παιδαγωγικά. — Σχετικά με την παιδαγωγική δοκιμασία ο υποψήφιος πρέπει α) να παρουσιάση μια μεγαλύτερη κάπως γραπτή εργασία σε θέμα παιδαγωγικό ή της διδακτικής. β) Να κάμη από μια διδασκαλία σε τρία από τα μαθήματα του πτυχίου του. γ) 'Εξετάζεται προφορικά στην παιδαγωγική, ιδίως τη γυμνασιακή και την ιστορία της. Κι έδω πρέπει να δείξη αν έχη μελετήσει ειδικότερα τις παιδαγωγικές θεωρίες και την παιδεία μιας όρισμένης εποχής από τους νεώτερους χρόνους, πού την έχει όρίσει ο ίδιος ανάλογα με την προτίμησή του. 'Εξετάζεται ακόμα στα κύρια πορίσματα της έμπειρικής ψυχολογίας και στην εξέλιξη της ιστορίας της φιλοσοφίας ή της αρχαίας ή της νεώτερης ανάλογα με το πτυχίο του *. — Και όταν όμως περνούσε τις παιδαγωγικές εξετάσεις ο πτυχιούχος, δε διοριζόταν άμέσως ταχτικός δάσκαλος σε σχολείο της μέσης, αλλά προσωρινός με περιορισμένη έντολή και με το σκοπό να συμπληρώση και έμπεδώση την πρακτική παιδαγωγική μόρφωσή του **.

* Στην Πρωσία κ. ά. η φιλοσοφία εξεταζόταν στην έπιστημονική και όχι στην παιδαγωγική δοκιμασία.

** Σημειώνω ακόμα ένα χαρακτηριστικό μέτρο πού είχε πάρει το πρωσικό υπουργείο της παιδείας στα 1927 σχετικά με τον παιδαγωγικό προσανατολισμό των νέων φοιτητών. Σύστανε σε όσους φοιτητές ήθελαν, όταν συμπληρώσουν τα τρία έξάμηνα των έπιστημονικών σπουδών τους, να πηγαίνουν στις μεγάλες διακοπές σ' ένα γυμνάσιο και να παρακολουθούν εκεί τη διδασκαλία ή τη σχολική ζωή για τέσσερες εβδομάδες. Έτσι θα είχαν την ευκαιρία να προσανατολιζώνται κάπως από νωρίς στο έργο του δασκάλου και θα μπορούσαν να κρίνουν και τον έαυτό τους αν το επάγγελμα τους ικανοποιή ή όχι. Η εφαρμογή του μέτρου αυτού είχε δώσει καλά αποτελέσματα, όπως έμολογούσαν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί.

Στην προχιτλερική λοιπόν Γερμανία αντίκριζαν την παιδαγωγική μόρφωση του μελλοντικού προσωπικού της μέσης παιδείας πολύ σοβαρά, και προσπαθοῦσαν νὰ τὴν πετύχουν, μὲ πολὺμηνη καὶ πολὺπλευρη συστηματικὴ ἐργασία. Προσπάθεια δηλαδὴ ἀντίθετη μὲ τὸ στοιχειώδη παιδαγωγικὸ προσανατολισμὸ πού εἶδαμε στὴ Γαλλία.

2. Ἡ σημερινὴ κατάσταση.— Τὴ ριζικὴ ἀλλαγὴ πού ἔγινε καὶ στὸν τρόπο τῆς παιδαγωγικῆς μόρφωσης ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐνοποίηση τῆς παιδείας, τὴν εἶδαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο. Οἱ ἐπιστημονικὲς σπουδὲς περιορίστηκαν ἀπὸ τέσσερα σὲ τρία χρόνια, καὶ πρὶν ἐγγραφῇ ὁ φοιτητὴς στὸ πανεπιστήμιον εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φοιτήσῃ ἕνα χρόνο σὲ μιὰ ἀνώτατη παιδαγωγικὴ σχολὴ ἀπ' αὐτὲς ὅπου μορφώνονται οἱ δημοδιδάσκαλοι. Κύριον σκοπὸ ἢ κοινὴ αὐτὴ φοίτηση μὲ τοὺς δημοδιδασκάλους ἔχει ὅπως εἶδαμε τὴν ὁμοίομορφη πολιτικὴ μόρφωση ὅλου τοῦ διδαχτικοῦ προσωπικοῦ τῆς γερμανικῆς παιδείας σύμφωνα μὲ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ τρίτου Reich. Σὰ δεύτερος σκοπὸς ἔρχεται ἡ δοκιμασία τῶν νέων μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τους στὴ σχολικὴ πράξιν ἂν ἔχουν ἢ ὄχι τὴν κλίση καὶ ἰκανότητα γιὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου (π. σ. 187). Ὅταν ὅμως περάσῃ ὁ φοιτητὴς τὶς ἐπιστημονικὲς ἐξετάσεις, ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον δρόμον γιὰ τὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσίν του πού ἀκολουθοῦσαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνοποίηση τῆς παιδείας. Δηλαδὴ ἕνα χρόνο παιδαγωγικὸ φροντιστήριον, πού τελειώνει μὲ τὴν παιδαγωγικὴν δοκιμασίαν. Ἡ μόνη οὐσιαστικὴ διαφορὰ τώρα εἶναι τὸ ὅτι παντοῦ προέχει ἐντονώτατα ὁ πολιτικὸς σκοπός.